

פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה א'
שאלון 031102
מוגש על-ידי נעמי בלנק
מורה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון : שאלה ראשונה -

סעיף א'
רעיון הסדר החדש:

- א. יצירת סדר חברתי- כלכלי – מדיני על בסיס עקרונות האידיאולוגיה הנאצית שנועד להחליף את הסדר הקיים.
- ב. על פי עקרונות "הסדר החדש" מוינו העמים האירופאים בהתאם להשקפה הגזענית השלטת: עמים ממוצא ארי (הולנדים, דנים ונורווגים) היו אמורים להיות על פי התיאוריה שווי זכויות באימפריה שייסדו הגרמנים.
- העמים הסלאבים: רוסים ופולנים נחשבו נחותים ונועדו לשרת את הגזע הארי. מיליוני אנשים מהם הועסקו כעובדי כפייה כדי לשרת את הכלכלה של הרייך הגרמני : הם הועסקו בתנאי כפייה בתעשייה, בחקלאות, במכרות ובסלילת כבישים.
- הגזעים הנחותים כמו: היהודים והצוענים נועדו לחיסול!
- ג. במסגרת "הסדר החדש" יש להבטיח "מרחב מחייה" לגזע הארי על חשבון גזעים אחרים ולנצל עמים שדורגו כנחותים לצורכי הרייך השלישי.
- בתחילת 1942 שלט היטלר על אימפריה נרחבת ביותר בתולדות ההיסטוריה האירופאית. פרט לכמה מדינות ניטרליות שלא היוו גורם צבאי (שוויץ, אירלנד, שוודיה, פורטוגל וספרד) נשלטו כל ארצות היבשת באופן ישיר או עקיף.
- ביולי 1941 – חודש לאחר הפלישה לבריה"מ קבע היטלר את הכלל: **" ראשית - כבוש! שנית – שלוט! שלישית – נצל!"**
- "הסדר החדש" נועד לשעבד את האומות השונות לצרכי הרייך השלישי ולמכונת המלחמה שלו.

סעיף ב'
הנושאים שהועלו בוועידת ואנזה:

לואנזה הגיעו אנשים בכירים: ראשי הגסטאפו, האס. אס. והמשטרה מחבלי הכיבוש השונים. וכן, מומחים בכירים ממשרדים מרכזיים ומגופים בולטים ברייך הגרמני כמו: ממשרדי הפנים, המשפטים, החוץ והמשרד המרכזי לענייני גזע ויישוב. את הישיבה ניהל היידריך שהבהיר למתכנסים כי "הפיתרון הסופי" עליו ממונה האס. אס. הוא מבצע המתנהל על פי הנחייתו של היטלר עצמו.

בואנזה סיכמו את הדרך שבה יבצעו את הפתרון הסופי. ראשי המשרדים השונים נדרשו לגייס את כל האמצעים כדי להוציא לפועל את תוכנית ההשמדה הענקית. המשתתפים לא ערערו על עצם הרעיון אלא הסתפקו בברור נקודות לוגיסטיות משפטיות שקשורות לפתרון הסופי כמו למשל הגדרתם של היהודים למחצה כלומר בני תערובת. בואנזה התמקדו בתאום המשרדים השונים והרשויות המרכזיות של גרמניה במטרה להשיג שיתוף פעולה מלא לביצוע תוכנית ההשמדה בקנה מידה כלל אירופאי.

מגמת הטוטאליות בפרוטוקול הוועידה מעידה על השאיפה לחסל את העם היהודי כולו בהתאם לעקרונות הסדר החדש.. היידריך הודיע למשתתפים שלשאלה היהודית אין גבולות גיאוגרפים צריך לרכז אותם בכל מקום שהם נמצאים באירופה ולשלוח אותם למזרח. היידריך מציין שלא קיימת יותר אפשרות של הגירת יהודים האפשרות היחידה הקיימת היא העברתם למזרח. היידריך נקב במספר היהודים שהפתרון הסופי יחול עליהם ומנה סה"כ 11 מיליון יהודים.

היידריך הבהיר כי חלק מהפתרון הסופי הוא שליחת היהודים למזרח לגיוס לעבודה. במהלך העבודה חלק ימות בשל התנאים הקשים והחלק החזק שישורוד יזכה ל "טיפול מתאים" כדי למנוע את בניית האומה היהודית מחדש.

פרק ראשון : שאלה שנייה –

סעיף א'

"איגרת הבזק" דנה בשאלת היהודים בשטחי הכיבוש. על פי האיגרת יש לשמור בסוד את המשימה בכללותה. יש להפריד בין המטרה הסופית לבין שלבי הביצוע שימומשו בפרקי זמן קצרים ביותר. ההוראות למפקדי האיזנצגרופן כללו את הסעיפים הבאים :

- א. יש לרכז את היהודים בכמה ערים גדולות, הנמצאות בצמתי רכבות או בסמוך למסילות ברזל. ריכוז היהודים בערים יחייב קביעת רבעים שבהם אסור ליהודים להימצא ורבעים המיועדים אך ורק ליהודים... היידריך משתמש במושג "גטו" ומציין כי הכניסה והיציאה ממנו תהייה על פי אשור מיוחד ועל פי הצרכים הכלכליים... בנוסף, מציין כי יש לטהר את השטחים שעתידיים להיות מסופחים לרייך מיהודים.
- ב. יש להקים מועצות זקנים – יודנראטים – בקהילות היהודיות שיורכבו מאישים סמכותיים ורבנים. הללו יהיו מחויבים לביצוע מדויק ולפי לוח זמנים קבוע מראש של כל ההוראות שניתנו וינתנו. המשימה המיידית היא לערוך מפקד קהילתי על פי גיל ולהפוך את היודנראטים לגוף האחראי לפינוי יהודים ממקומות קטנים וקליטתם בערים גדולות יותר.
- ג. יש לחתור לאריזאציה של מפעלים יהודיים, תוך התחשבות בצרכי הצבא הגרמני ולמען הבטחת האינטרסים הכלכליים הגרמניים בשטחי הכיבוש. אדמות של יהודים ימסרו לידי איכרים גרמנים או פולנים שיעבדו תחת פיקוח.

סעיף ב'

הקשיים של היודנראטים :

- א. **לשרת את המדיניות הנאצית.** היודנראטים אחראים בפני הרשויות הנאציות על העברת יהודים לגטו וניהול שוטף של הגטו תוך מילוי אחר ההוראות הנאציות. היודנראט הוא המתווך בין האוכלוסייה היהודית לשלטון הגרמני. במסגרת תפקידיו צריך לספק לנאצים עדכון סטטיסטי שוטף של האוכלוסייה היהודית ולהעמיד לרשותם כוח אדם לעבודות כפייה.
- ב. **ניסו לשרת את צרכי הקהילות היהודיות :** היודנראטים ניסו לארגן את חיי הגטו : לספק שירותים חיוניים שבעבר היו בידי מוסדות הקהילה כמו : ענייני דת, קבורה, סעד וחינוך. ובנוסף נאלצו לעסוק בחלוקת מזון, בעבודה, דיור, בריאות ותברואה. היודנראטים ניסו למצוא איזון בין תושבי הגטו וייצוגם בפני השלטונות לבין החובה למלא את הפקודות שניתנו ע"י הנאצים.
- ג. הקושי הגדול ביותר של היודנראט היה **גבול הציות למדיניות הנאצית :** היודנראט נאלץ להתמודד עם הוראות בלתי פוסקות מצד הממשל הנאצי. רבים בגטו ראו ביודנראט גורם המייצג את הנאצים או משתף פעולה אתם. רבים באו בביקורת על דרך ניהולו של הגטו, על אספקת המזון, קביעת רשימות לעבודה ולגירושים. כך נאלץ היודנראט לעמוד בביקורת מתמדת שעיקרה מאבק ולחצים יום יומיים עם אנשי הגטו ועם הגרמנים. עם תחילת ביצוע "הפתרון הסופי" הקצינה המדיניות הנאצית. בתקופת השילוחים (האקציות) גברה האחריות וגברו הקשיים לבצע משימות. במקרים רבים נאלצו היודנראטים לקחת חלק פעיל בביצוע הגירושים. הם נאלצו לפרסם מודעות על גירושים קרבים ואף לבצע סלקציות.

פרק ראשון : שאלה שלישית –

סעיף א'

ערב מלחמת העולם השנייה נסוגה בריטניה מכל מחויבות לתנועה הציונית ונהגה במדיניות פרו – ערבית ברורה. מדיניות זו באה לידי ביטוי בספר הלבן השלישי של מקדונלד שבו מתחייבת בריטניה לסייע בהקמת מדינה ערבית שבה יהיה מיעוט יהודי. כשפרצה המלחמה הישוב היהודי היה בדילמה : היה ברור כי בריטניה היא המדינה היחידה באירופה המסוגלת לבלום את גרמניה הנאצית. ולכן, פגיעה בבריטניה רק תחליש אותה במאבק נגד הנאצים שהם גם אויביו של העם היהודי. על רקע זה מגדיר דוד בן – גוריון את המדיניות של הישוב היהודי ושל התנועה הציונית : עלינו לעזור לאנגליה במלחמה כאילו לא היה ספר לבן ועלינו לעמוד נגד הספר הלבן כאילו לא הייתה מלחמה.

סעיף ב'

שיתוף הפעולה בא לידי ביטוי בכמה תחומים:

א. הקמת הפלמ"ח ("פלוגות המחץ"):

יחידה יהודית מיוחדת שתפקידה: לוחמה פרטיזנית בכוחות הגרמניים במידה והם יכנסו לא"י. הפלמ"ח לא הוקם ככוח הגנה שיגרתי – מקומי אלא, ככוח ארצי העומד לרשות ההגנה לתפקידים מיוחדים בארץ ומחוצה לה. כוח מאומן כהלכה בדרכי לחימה המסוגל לבצע פעולות של יחידים או יחידות המסוגלים לנוע במהירות ממקום למקום. המשימה הראשונה שהוטלה על הפלמ"ח מייד עם הקמתו הייתה פיצוץ בתי הזיקוק בטריפולי שבצפון לבנון. על פי ידיעות מודיעיניות התברר כי בתי הזיקוק בטריפולי היו מחסן דלק לחיל האוויר הגרמני. לצורך הפעולה גויסו 22 ימאים שיצאו עם מפקדם הבריטי לעבר טריפולי. "כ"ג יורדי הסירה" לא הגיעו ליעדם ועקבותיהם נעלמו – הפעולה נכשלה. פעולה נוספת הייתה פעולת מודיעין ערב הפלישה הבריטית לסוריה. הפלמ"ח חשף מידע מודיעיני חיוני שסייע רבות לבריטים באיתור דרכי מעבר אפשריות. עם הפלישה הבריטית לסוריה שימשו אנשי הפלמ"ח סיירים ההולכים לפני הכוח ומובילים אותו תוך ניתוק קווי תקשורת ותפיסת נקודות אסטרטגיות. אנשי הפלמ"ח אמנם לא הוגדרו כלוחמים אך לחמו לצד הבריטים בקרבות.

ב. 'תוכנית חיפה' – 'תוכנית הצפון':

התוכנית עובדה על רקע החשש מפני פלישה נאצית אפשרית לא"י. תוכנית ההתגוננות עובדה ע"י ראשי ההגנה ועיקרה: פינוי האוכלוסייה היהודית לאזור הכרמל ומפרץ חיפה והתבצרות בו. ההנחה הייתה כי לאורך הדרכים המובילות צפונה ניתן יהיה לעצור את טורי השריון הגרמני ע"י אנשי גרילה שיוכשרו במיוחד לצורך כך מתוך ארגון ההגנה. אזור נמל חיפה ושדה התעופה בחיפה נבחרו כנקודה אסטרטגית חשובה המאפשרת קשר עם העולם וניתן לקבל דרכה אספקה. האזורים הסמוכים בהרי הכרמל והרי הגליל ישמשו אזור מוגן ליהודי הארץ. תוכנית חיפה הייתה תוכנית שנויה במחלוקת: חלק מראשי ארגון ההגנה ראו בה תוכנית התאבדותית בעוד אחרים תמכו בה. גם בקרב השלטון הבריטי היו שטענו כי התוכנית אינה אפשרית לביצוע. תוכנית זו לא עמדה במבחן המציאות שכן, הבריטים הובילו לשינוי במערך הקרבות נגד הנאצים באל – עלמין כשהביסו את הגרמנים.

תחומי המאבק עם הבריטים:

בתחום **ההתיישבות** – הקרן הקיימת הגדילה את רכישת האדמות באופן ניכר ורכשה בשנות המלחמה כ – 340,000 דונם לעומת 470,000 דונם שנרכשו במשך 38 שנות קיומה. הקרקעות שנרכשו חיזקו את ההתיישבות היהודית בא"י בשטחים קיימים ובשטחים חדשים שבהם לא הייתה התיישבות עד כה. חלק גדול מההתיישבות החדשה הופנה לאזור הנגב שם ניקנו קרקעות מידי הבדווים. לבריטים לא הייתה כל אפשרות לעקוב אחר רכישת הקרקעות ואכן הישוב היהודי ניצל זאת. אזורים נוספים שיושבו היו הרי יהודה (כפר עציון) והדרך לירושלים (קבוצת גזר), אזור עמק החולה (כפר בלום וכפר סאלד) והגליל (מצובה).

בתחום **ההעפלה והעלייה** לא"י - בעקבות המדיניות הבריטית החליטה התנועה הציונית להגביר הלחץ לעלייה יהודית לא"י. הסוכנות היהודית הפעילה לחץ על ממשלת בריטניה כדי שתפתח את שערי הארץ בפני יהודים. למרות שמצבם של יהודי אירופה הורע נכנעה ממשלת המנדט ללחץ הערבי ולא נתנה רישיונות עלייה ליהודים. ב – 1938 הוקם המוסד לעלייה ב' עליו הוטלה האחריות למבצעי ההעפלה. הוא רכש ספינות, התקינן להסעת פליטים, ציידם וגייס מלחים מיומנים. המוסד שלח בתקי' קצרה כ – 16 ספינות מעפילים. לצד המוסד לעלייה ב' פעלו גם הרוויזיוניסטים להעלאת עולים בדרכים חשאיות. סה"כ הגיעו לארץ עד פרוץ מלחמת העולם השנייה בדרך בלתי לגאלית כ – 50 אניות ועליהן כ- 20,500 עולים.

פרק שני : שאלה רביעית -

סעיף א'

"המלחמה הקרה" – עימות בין שתי מעצמות על: ארה"ב ובריה"מ על אזורי שליטה והשפעה בעולם. המאבק החל בסוף שנות ה – 40 ונימשך עד סוף שנות ה – 80. המעצמות נמנעו מעימות צבאי ישיר ומכאן השם "מלחמה קרה" שלא הגיעה לכלל עימות צבאי. מידי פעם "התחממה" המלחמה ועברה לעימות חם לדוגמא במלחמת וייטנאם.

הגורמים ל"מלחמה הקרה" היו:

א. מעמדן של שתי המעצמות : בריה"מ וארה"ב לאחר מלחמת העולם השנייה – כניעתן של גרמניה, איטליה ויפאן שמה קץ למשטרים הטוטאליטאריים. בארצות מזרח אירופה שלט הצבא האדום (צבאה של בריה"מ) ובמערב אירופה שלטו כוחות צבא בריטיים, צרפתים ואמריקאים. במזרח הרחוק התמוטטה האימפריה היפאנית ושטחיה נכבשו ע"י כוחות הצבא האדום וע"י כוחות אמריקאים. אירופה הפסידה למעשה את מעמד הבכורה שהיה לה ומעצמות מסורתיות כמו : בריטניה, צרפת וגרמניה פינו את מקומן למעצמות חדשות : בריה"מ וארה"ב. בריה"מ הרחיבה את שטחי השפעתה הן במזרח הרחוק, על חשבון שטחי האימפריה היפאנית והן במזרח אירופה עד ברלין שבגרמניה. הסובייטיזציה של מזרח אירופה שנתפסה כהגנה ע"י בריה"מ וכצעד של תוקפנות מצד ארה"ב.

גם ארה"ב עברה שינוי משמעותי: מדיניות הבדלנות הגיעה לקיצה והחל עידן של מעורבות אמריקנית בנעשה בעולם. האמריקאים ראו את עצמם כאחראים לעולם, לביטחוננו וחוסנו הכלכלי והמדיני... ארה"ב התעשרה במהלך המלחמה והפכה למעצמה חזקה גם במובן הכלכלי. בנוסף, האמריקאים עשו שימוש בפצצת האטום. ניסוי זה הקנה לה מעמד של מעצמה צבאית ולא רק כלכלית.

ב. חשדנות הדדית שנמשכה החל מהקמתו של משטר קומוניסטי בבריה"מ –

ארה"ב ראתה בחרדה את הקמתו של שלטון קומוניסטי בעקבות המהפכה הקומוניסטית שביצעו לנין ותומכיו. האמריקאים סייעו לכוחות שלחמו במשטר החדש במלחמת האזרחים ברוסיה כדי להפילו. החשדנות גברה כשהקים הממשל המהפכני את "הקומינטרן" – ארגון שמטרתו הייתה להפיץ לעולם כולו את האידיאולוגיה הקומוניסטית ולתמוך במפלגות קומוניסטיות הפועלות במערב הדמוקרטי והקפיטליסטי. בשנות ה-30 כשהחל סטאלין במסע "הטיהורים" הגדול גבר מחדש החשד בסטאלין. סטאלין התאכזב ממדיניות "הפיוס" של המערב וחתם על הסכם "ריבנטרופ – מולוטוב" עם גרמניה ערב מלחמת העולם השנייה.

עם הפלישה הגרמנית לבריה"מ החלו בריה"מ וארה"ב לשתף פעולה בשל המציאות שנכפתה עליהן. במהלך המלחמה המשיכו המחלוקות סביב פתיחת החזית השנייה נגד גרמניה כשכל צד מאשים את הצד השני בכך שאינו מוכן לעזור בזמן קריטי של התקפת הנאצים נגדו. בסוף המלחמה גברו המחלוקות וגברה היריבות בין שתי המעצמות על רקע הנוכחות של הצבא האדום בארצות ששחררו מכיבוש גרמני ועל רקע שאיפתו של סטאלין קבוע "רצועת ביטחון" בינו לבין המערב. מצד שני, בידי ארה"ב נמצאה פצצת אטום שהגבירה את המתח והוכיחה עליונות אמריקאית שנראתה בעיני בריה"מ כמסוכנת.

סעיף ב'

ברית נ"אטו - הברית הצפון אטלנטית והשפעתה על היריבות בין המעצמות: ברית צבאית שנועדה להדק את שיתוף הפעולה בין ארה"ב לבין בנות בריתה הדמוקרטיות נגד האיום הסובייטי. לאחר המלחמה חולקה אירופה לשניים: הגוש המזרחי תחת שליטה של בריה"מ והגוש המערבי תחת השפעה אמריקאית. נוצר צורך להתארגן צבאית נגד סכנת ההתפשטות הסובייטית. על רקע זה התכנסו 12 שרי הגנה ושרי חוץ ממדינות כמו: ארה"ב, קנדה, נורבגיה, דנמרק, צרפת ואיטליה בושינגטון וחתמו על "הברית הצפון אטלנטית" – נ"אטו במטרה להגן על מדינות החברות בברית במידה ותותקנה ע"י צד שלישי. כל מדינה תוכל במקרה של מתקפה על אחת החברות בברית להעניק סיוע על פי ראות עיניה.

במשך השנים עלה מספר המדינות החברות בברית. ארה"ב הייתה המדינה הדומיננטית ביותר, מפקדי הברית היו ברובם אמריקאים ובאמצעות הברית התערבה ארה"ב יותר בנעשה באירופה. יש לציין כי הברית אינה מהווה רק ברית צבאית-למטרות ביטחוניות אלא גם ברית שבאמצעותה הודקו קשרים תרבותיים וכלכליים בין חברי הברית.

בתגובה להקמת ברית נ"אטו הוקמה "**ברית ורשה**". ברית ורשה הוקמה במאי 1955 במטרה למנוע התקפה על אחת ממדינות הגוש הקומוניסטי. בברית היו חברות:

בריה"מ, אלבניה, בולגריה, צ'כוסלובקיה, מזרח גרמניה, הונגריה, פולין ורומניה. ברית זאת אמורה להוות משקל נגד ברית נאט"ו שבהנהגת ארה"ב.

ברית ורשה הייתה למעשה ארגון צבאי המגבש ברית צבאית בין מדינות הגוש הקומוניסטי תחת פיקוח סובייטי. בכל אחת ממדינות הגוש הוצבו כוחות סובייטים והודק הקשר הצבאי נגד המערב. על פי סעיפי הברית צוין כי במידה ותותקף אחת המדינות החברות בברית או תותקנה מספר מדינות תגשנה החברות בברית סיוע מיידי כולל סיוע צבאי.

בריתות אלה הגבירו את המתח בין המעצמות, חילקו את העולם לשני מחנות יריבים כשכל צד מבצר את מעמדו צבאית וכלכלית.

פרק שני : שאלה חמישית-

סעיף א'

שאלת א"י הועברה לבסוף לאו"ם מהסיבות הבאות:

- א. בריטניה נתקלה במבוי סתום : האמריקאים לא סייעו כפי שרצו הבריטים, הנטל הכספי היה כבד מידי.
- ב. בבריטניה ובעולם נמתחה ביקורת ציבורית כלפי בריטניה על עמדתה בנושא המעפילים ניצולי השואה.
- ג. יש הטוענים כי הבריטים קיוו לקבל מהאו"ם מנדט מחודש עם סמכויות רחבות יותר ועזרה תקציבית שיאפשרו לה המשך שליטה באזור.
- ד. התגברות מעשי הטרור בארץ מצד האצ"ל והלח"י הצריכו התמודדות מיוחדת .

סעיף ב'

החלטת האו"ם כללה:

- א. סיום המנדט הבריטי ב – 1.8.48 .
- ב. פינוי מוקדם יאפשר עליית יהודים באפן חפשי למדינתם.
- ג. תוך חודשיים מהפינוי תוקמנה שתי מדינות : ערבית ויהודית וכן, תוקם קריית ירושלים.
- ד. עד להקמת שתי מדינות תתקיים תקופת מעבר שבה השלטון יהיה בידי ועדה מטעם האו"ם. ועדה זו תפעל לאיחוד כלכלי בין שתי המדינות.
- ה. נקבעו גבולות שתי המדינות והוחלט שירושלים תהייה בחסות בינלאומית.
- ו. שתי המדינות תגשנה בקשה לאחר הקמתן להתקבל לאו"ם.

הגורמים לתמיכת המעצמות בהחלטת האו"ם:

בריה"מ תמכה בהצעת החלוקה מהסיבות הבאות

- א. להביא לחיסול המנדט הבריטי והוצאת בריטניה משטחי א"י.
- ב. שיתוף פעולה בין בריה"מ לארה"ב יבודד את בריטניה בזירה הבינלאומית ויפריד בין ארה"ב לבריטניה.
- ג. על פי הנאום הסבל של היהודים בזמן השואה מצדיק הקמת מדינה יהודית עצמאית.

ארה"ב תמכה בהצעת החלוקה מהסיבות הבאות :

- א. לחץ של יהודי ארה"ב ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקני.
- ב. תמיכת בריה"מ בהקמת מדינה יהודית עצמאית דרבנה את ארה"ב לתמוך גם כן.
- ג. השפעת השואה על רגשות האשם של הממשל האמריקאי.

פרק שני : שאלה שישית -

סעיף א'

השיקולים שהשפיעו על ההחלטה להכריז על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח היו:

- א. הצורך למלא את החלל שיוצר עם סיום המנדט הבריטי ב – 15 במאי 1948.
- ב. התחושה כי דחיית ההכרזה על מדינה תפעל לרעת הישוב ותהיה החמצה לדורות בבחינת : "עכשיו או לעולם לא"...
- ג. ההישגים של הישוב היהודי בבניין הבית הלאומי : מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי.
- ד. אם יפלו צבאות ערב הפלישה תהיה למדינה עצמאית וריבונית ועובדה זו תקל על המאבק במוסדות הבינלאומיים.

החלטה זו הייתה כרוכה בסיכונים רבים וביניהם : לחצים כבדים מצד ארה"ב שאיימה בהקפאת כספי הסיוע של יהודי ארה"ב, החשש שהמדינה לא תוכל לעמוד בהתקפה משולבת של צבאות ערב.

סעיף ב'

בן-גוריון החליט על פירוק האצ"ל, הלח"י והפלמ"ח מהסיבות הבאות:

- א. הצורך בצבא אחד למדינה הריבונית שהוכרז על הקמתה.
- ב. הצורך לנהל את המלחמה על פי קו מוסכם, במיוחד על רקע חילוקי הדעות שהיו בסוף תקופת המנדט בין המחתרות בשאלת דרכי המאבק, וחילוקי הדעות בין יוצאי הצבא הבריטי למפקדי הפלמ"ח בנוגע לשיטות הלחימה וארגון.
- ג. למנוע השפעה של גופים פוליטיים שונים באמצעות הקמת צבא מאוחד הכפוף לרשות המבצעת בלבד.

פרק שני : שאלה שביעית -

סעיף א'

הקשיים התחום הדיור והכלכלה:

מדינת ישראל בשנותיה הראשונות סבלה ממחסור באמצעים והתקשתה במציאת פתרונות מזון, דיור ותעסוקה הולמים למאות אלפי העולים שהגיעו באותן שנים. שנים אלה התאפיינו במחסור חמור במזון: קשה היה לייצר כמויות גדולות של מזון או לקנותן מחמת העדר תקציב. לכן הוחלט על מדיניות "צנע" שתאפשר מוצרי מזון בסיסיים לכל האוכלוסייה בצורה שווה. בעיית הדיור הייתה חמורה במיוחד ולכן הוחלט על הקמת "מעברות" – שיכונים זמניים שבהם יתגוררו העולים באוהלים, פחונים ו/או צריפים ויעבדו בעבודות דחק, תוך קבלת סיוע מהמדינה עד אשר יגיעו לשיכון קבע. דרך נוספת לקליטה הייתה ב"עייירות הפיתוח" ברחבי הארץ. חלק מהמעברות הפכו לעיירות פיתוח כמו: ירוחם, קריית שמונה, קריית מלאכי וראש העין ואחרות הפכו לשכונות בערים הגדולות כמו: שכונת הקטמונים בירושלים. עיירות אלה הפכו מוקד של זעם, תסכול ותחושת ניצול שחשו העולים מארצות האסלאם.

מיקומם הגיאוגרפי של עיירות הפיתוח הותאם לצרכים ביטחוניים ולצרכים של פיזור האוכלוסייה ולכן, ברובן מרוחקות מהמרכז. חלקן התבססו על מפעלי תעשייה שהוקמו באזור כדי למצוא מקורות פרנסה כמו: מפעלי ים המלח ליד דימונה ופיתוח הנמל באילת. בשנים 1948 – 1963 הוקמו ברחבי ישראל כ-30 עיירות פיתוח בצפון הארץ, בנגב ובמרכז הארץ. ברוב הערים לא עלתה כמות האוכלוסייה על 20 אלף נפש.

הקשיים בתחום החינוך:

תפיסת "כור ההיתוך" של החברה והממסד במדינת ישראל פגעו קשות במסורת, באורח החיים ובדפוסי ההתנהגות של העולים. כדי לעצב את העולים החדשים על פי תפיסה זו עליהם לאבד את כל סימני הגולה הייחודיים להם ולאמץ דפוסי התנהגות "צבריים". גישה זו נבעה מן החשש של הנהגת המדינה, שהעולים שהיו בני תרבויות שונות מאלה של בני הארץ ישנו את אופייה של המדינה. לשם כך יש להנחיל לעולים החדשים את המורשת והתרבות של הישוב בארץ ישראל – ציונות, חלוציות, אהבת הארץ. בתהליך נדרשו העולים לאבד סממני תרבות שאפיינו את אורח חייהם ואת הנהוג בארצות מוצאם. יצירת "כור ההיתוך" הוטלה על מערכת החינוך ועל צה"ל. הרצון להפוך את העולים החדשים במהירות ל"צבריים" הצריך מערכת חינוך המונית, שתעסוק בלימוד השפה העברית ובנחלת הערכים הציוניים לעולים. ב-1954 התבצעה עבודת התנדבות רחבת היקף שבמסגרתה למדו עברית כ-60 אלף עולים חדשים. רק ב-1949 נחקק "חוק לימוד חובה", שקבע שילדים בגילאים 5 – 14 זכאים לחינוך חינוך. ילדים בגילאים 14 – 17 חויבו ללמוד בבתי ספר לנערים עובדים. מערכת החינוך הישראלית בשנים הראשונות ביטאה בצורה קיצונית את תפיסת "כור ההיתוך" ושאפה למחוק את הסימנים שהוגדרו "גלותיים" אצל העולים. דוד בן גוריון דרש בתחילה שהחינוך במחנות העולים יהיה אחיד. במסגרת תפיסה זו חויבו ילדים עולים דתיים, בעיקר מתימן, לגזוז את פאותיהם. דרישה זו עוררה סערה רבה בקרב הממסד הדתי בישראל. ב-1953 נחקק "חוק החינוך הממלכתי" שביטל את הזרמים השונים במערכת החינוך וקבע חינוך אחיד לכל הזרמים, למעט החינוך החרדי, שנותר עצמאי.

קיומם של סטריאוטיפים על יהודי ארצות האסלאם:

בקרב חלק מהציבור בישראל, בקרב ההנהגה ובקרב חלק מהעוסקים בתהליך הקליטה. היו שטענו בהכללה כי זוהי עלייה פרימיטיבית, חסרת השכלה, מסורתית שתשנה את פניה של החברה הישראלית ואת אופייה החילוני, מודרני וסוציאליסטי. דעות אלה פגעו ביהודים יוצאי ארצות האסלאם והגבירו את תחושת הזעם והתסכול. כך, נוצרה "ישראל הראשונה" – ותיקה, אשכנזית המבוססת על תרבות אירופאית ו"ישראל השנייה" – עולים מארצות האסלאם, בעלי תרבות מזרחית, מובטלים ברובם שחשו קיפוח ואפליה. הפער ביניהן הלך וגבר... חשוב לציין כי מוסדות המדינה לא ראו בחשש זה גורם מעכב לעלייה. ההוכחה נמצאת בארגון עלייתם המיידית של יהודי מרוקו ברגע שנשקפה סכנה לחייהם.

סעיף ב'

אירועי ואדי סאליב משקפים את קשיי הקליטה של העולים ממדינות צפון אפריקה ואסיה:
האירועים החלו בתגובה על טיפול המשטרה בשיכור שהשתולל בוואדי סאליב התפרעו תושבים נזעמים ברחובות הואדי במשך כמה שעות. דוד בן הרוש וקבוצת פעילים בהנהגתו רצו להסתייע באירוע כדי לקדם את מטרותיהם החברתיות. הם חיברו כרוז אשר קישר בין הכוח שהפעילה המשטרה נגד השיכור ובין יחס הקיפוח והאפליה כלפי העולים ממרוקו ותושבי ואדי סאליב. הפעילים ארגנו הפגנה שנישאו בה דגלים שחורים ודגל המדינה טבול בדם. ההפגנה התפזרה ללא אלימות. למחרת התחוללו שוב התפרעויות בכמה מוקדים בשכונת ואדי סאליב. המתפרעים הציתו מכוניות, פגעו בבתי קפה ובמועדונים של מפא"י ושל ההסתדרות. בנוסף עלו צעירים מהואדי להדר הכרמל ופגעו בחלונות ראוה ובאוטובוס נוסע. בתגובה עצרה המשטרה חלק מהמפגינים. המהומות התפשטו למקומות נוספים: מגדל העמק, באר שבע, עכו, קריית שמונה, בית שאן. אם כי הי מצומצמות בהיקפן.
הוקמה ועדת חקירה בראשות משה עציוני (אז שופט בבית המשפט המחוזי בחיפה ואח"כ שופט בבית המשפט העליון) שהוטל עליה לבדוק את הגורמים לאירוע ואת מהלכו ולהציע המלצות לטיפול במניעתם בעתיד. בפני הוועדה הופיע דוד בן הרוש שסיפר את סיפור חייו כצעיר שעלה ממרוקו, שרת בצבא וניסה לאחר שחרורו למצוא עבודה. בשל מוצאו העדתי, טען, לא מצא מקום מגורים הולם ולא מקום עבודה ונאלץ להסתפק בחורבה בשכונת ואדי סאליב שם פתח בית קפה מקומי אליו הגיעו עולים חדשים רבים קשי יום שמוצאם מצפון אפריקה.
דבריו שיקפו את המרירות הרבה של יוצאי צפון אפריקה וגרמו לתחילתו של ויכוח חריף שהתפתח בעיקר בעיתונות. חלק מהציבור טען כי אכן מדובר בקיפוח ואפליה בשל מוצא עדתי, אחרים טענו כי מצבם הירוד של יוצאי צפון אפריקה נובע מאיכותם. האיכותיים מביניהם היגרו לצרפת ואילו לישראל הגיעו היסודות הטובים פחות.
הוועדה העלתה במסקנותיה את תחושת הקיפוח והאפליה של יוצאי צפון אפריקה על רקע סוציאלי ועדתי וטענה כי "יש להביא בחשבון, גם את ההשפעה הפסיכולוגית ההרסנית של מציאת ריכוזים של מאוכזבים, הנתונים במצוקה חומרית קשה ובעלי הרגשת קיפוח עמוקה".

פרק שלישי : שאלה שמינית :

סעיף א' :

שלושה סוגים של השלטון המקומי :

- א. העירייה – בעלת מספר תושבים הגדול ביותר והסמכויות הרחבות ביותר.
- ב. המועצה המקומית – יישוב אחד, בד"כ קטן מעיר ואינו בדרגת התפתחות מספיקה כדי שיוכר כעיר. המועצה מוקמת בצו של שר הפנים.
- ג. המועצה האזורית – מנהלת את ענייניהם של כמה יישובים כפריים קטנים וסמוכים. לכל ישוב יש ועד מקומי ונציגות במועצה האזורית.

תפקידיה של הרשות המקומית הם בתחום מתן שירותים לתושבים :

- א. שירותי חינוך – אחזקת בתי ספר וגני ילדים, הפעלת חינוך תיכון, מתן שרותי עזר לבתי הספר.
- ב. רווחה – טיפות חלב, סיוע לקשישים, תחנה לבריאות הנפש וטיפול בנוער במצוקה.
- ג. מים וביוב – הקמת מאגרי מים, פיקוח והתקנה של מערכת ביוב.

סעיף ב' :

דרכי פיקוח וביקורת על השלטון המקומי :

- א. מבקר פנימי שתפקידו לבדוק את חוקיות פעולותיה, יעילות עבודתה וניהול הכספים על פי כללים של טוהר מידות. המבקר נבחר ע"י מועצת הרשות והחוק מבטיח את עצמאותו.
- ב. הרשות המקומית מוסמכת לקבוע חקיקת משנה אך אלה כפופים לחקיקה הראשית של הכנסת.
- ג. הממשלה מתערבת ומפקחת על עבודת הרשות כמעט בכל התחומים: בחקיקת חוקי עזר, בתחום הכלכלי-תקציבי, בהגדרת התפקידים והסמכויות, בפיקוח על הבחירות, במינוי ופיטורי עובדים.

פרק שלישי : שאלה תשיעית :

סעיף א' :

בישראל קיימות שתי מערכות שפיטה :

בתי משפט מיוחדים – בתי דין צבאיים, בית הדין הרבני, בית הדין לעבודה, בית המשפט לעניינים מקומיים ובית המשפט לתביעות קטנות ועוד.

בתי הדין הרגילים :

1. **בית משפט השלום** – ערכאה ראשונה. בית משפט השלום מוסמך לדון בעבירות של חטא, עוון ופשע כשהעונש עליהם הוא עד 7 שנות מאסר. בתי משפט השלום פועלים כמעט בכל עיר בישראל ובד"כ יושב בהם שופט אחד. במקרים מיוחדים, בהוראת נשיא בית משפט השלום ישבו בדיון שלושה שופטים. על גזר הדין ניתן לערער לבית המשפט המחוזי.
2. **בית המשפט המחוזי** – ערכאה ראשונה ושנייה. כערכאה ראשונה – דן בית המשפט המחוזי בכל עניין אזרחי או פלילי שאינו בסמכותו של בית המשפט השלום. כערכאה שנייה – דן בית המשפט בערעורים פליליים ואזרחיים על פסקי דין שהתקבלו בבית המשפט השלום. לבית המשפט המחוזי סמכות לבטל או לשנות החלטות שהתקבלו בבית משפט השלום. ישנם בתי משפט מחוזיים – בירושלים, ת"א, חיפה, נצרת ובאר שבע. הרכב השופטים הוא בד"כ שופט אחד או שלושה.
3. **בית המשפט העליון** – פועל בשתי צורות :
 - (א) **בית המשפט העליון לערעורים** בנושאים פליליים ואזרחיים. ערעורים על פסקי דין שהתקבלו בבית משפט השלום ובבית המשפט המחוזי. בית המשפט העליון הוא ערכאה שאין מערערים עליה אלא במקרים מיוחדים. במקרים אלה יתכנס בית המשפט בהרכב מורחב של 9–11 שופטים.
 - (ב) **בית המשפט העליון פועל כבית משפט גבוה לצדק - בג"צ**. בג"ץ דן כערכאה ראשונה ואחרונה בעניינים שבין האזרח לבין רשויות השלטון. שופטי בג"צ הם גם שופטי בית המשפט העליון.

עצמאותה ואי-תלותה של הרשות השופטת מובטחת ע"י מס' כללים :

- א. הרשות השופטת מוסמכת לפרש חוקים בפסקי הדין שהיא נותנת. **הכנסת אינה מוסמכת לבטל פרשנות שקבע בית המשפט**. היא יכולה לשנות בחקיקה חוק מסוים והשינוי יהיה תקף לפסיקה שתיקבע בעתיד.
- ב. **עיקרון הסוב-יודיצה מבטיח איסור פרסום בנושא הנידון בבית המשפט**. הרשות השופטת אמורה להבטיח הליך משפטי הוגן, יש להימנע מהפעלת לחץ כל שהוא על רשות זו מצד התקשורת או מצד רשויות השלטון כל זמן שנושא מסוים עדיין נידון בבית המשפט ולא נקבעה הכרעת הדין לגביו. כדי לא לפגוע בזכות הציבור לדעת ובחופש הביטוי נקבע כי מותר לפרסם פרטים עובדתיים בלבד ביחס לנושאים הנידונים בבית המשפט בתנאי שהפרסום הוא בתום לב ללא נקיטת עמדה העלולה להשפיע על ההליך המשפטי.

סעיף ב' :

- סמכותו של בג"צ מוגדרת בחוק יסוד השפיטה "לדון בעניינים אשר הוא רואה צורך לתת בהם סעד למען הצדק ואשר אינם בסמכותו של בית משפט או בית דין אחר".
- בג"ץ הוא מוסד שהאזרח פונה אליו כאשר הוא חש עצמו נפגע שלא כדין בידי רשויות המדינה השונות. האזרח יפנה לבג"ץ כדי שבג"צ יבדוק את תקינותה של הפעולה השלטונית ואת שיקול דעתה. **בג"צ מתערב במקרים הבאים**: כאשר רשות שלטונית או הכפופים לה חרגה מסמכותה, כאשר רשות שלטונית הושפעה בהחלטתה משיקולים זרים, כאשר פעלה בשרירות לב, באפליה והפרה את השוויון בין אזרחיה וכאשר פעלה רשות מסוימת באי-סבירות קיצונית.
- ההליך המתקיים בבג"ץ (בשונה מההליך המתקיים בבתי משפט רגילים) :
- א. אין תובע ונתבע אלא, עותר ומשיב. לא מתקיים דיון ואין עדים.
 - ב. בעתירה מבקש העותר לתת סעד למען הצדק- להוציא צו לרשות השלטונית ובכך למנוע ממנה לבצע פעולה מסוימת העלולה לפגוע באזרח וביניהם: צו שחרור "הביאס קורפוס", צווי "עשה" ו"אל תעשה", צווי איסור וצווי בירור וצו "מי שמך".
 - ג. בג"ץ הוא הערכאה הראשונה והאחרונה. אין לערער על פסק דינו. רק בג"ץ מוסמך לבטל החלטה קודמת של בג"ץ ולקיים דיון נוסף באותו נושא.
 - ד. ההליך השיפוטי בבג"ץ הוא מהיר!

פרק שלישי : שאלה עשירית :

סעיף א' :

מנגנונים פורמליים לפיקוח וביקורת:

1. הפרלמנט - בית הנבחרים ממלא תפקיד חשוב כמבקר הרשות המבצעת. וזאת באמצעים הבאים:
 - א. חקיקה: הרשות המבצעת חייבת לפעול על פי החוק. החקיקה נקבעת ע"י הכנסת ומגבילה את כוחה של הרשות המבצעת. כך לדוגמא: ההצבעה על חוק תקציב המדינה מפקחת על המדיניות הכלכלית ועל מדיניות גביית המסים במדינה.
 - ב. הצבעת אי אמון: הצבעת אי אמון יכולה לגרום להפלת הממשלה.
 - ג. האופוזיציה: מבקרת את הממשלה ומציגה אלטרנטיבה לממשלה ולמדיניותה.
2. **מבקר המדינה** – המוסד לביקורת המדינה הוא מוסד עצמאי ובלתי תלוי הקיים במדינות דמוקרטיות כדי להגביל את כוחה של הרשות המבצעת. בישראל מבקר המדינה ניבחר ע"י הכנסת כדי לבקר את הממשלה ופעולותיה בתחום הכלכלי-תקציבי ובתחום המנהלי. המבקר בודק אם המערכות השלטוניות הכפופות לרשות המבצעת פועלות בהתאם לחוק ועל פי כללים של יעילות, חיסכון וטוהר מידות. המבקר עצמאי בפעולתו ואינו תלוי בממשלה. הוא מפרסם דו"ח אחת לשנה הכולל את ממצאי בדיקתו – את הליקויים שחשף. הדו"ח מתפרסם דרך כלי התקשורת לציבור ומוגש לכנסת לדיון.
3. **מערכת שיפוטית** יציבה ובתוכה בג"ץ משמשת כמגנה על זכויות האדם והאזרח ומהווה אמצעי לריסון רשויות השלטון.

סעיף ב' :

מנגנוני בלתי פורמליים לפיקוח וביקורת:

1. **אמצעי התקשורת** מקיימים ביקורת על השלטון, מהווים מעין "כלבי שמירה על הדמוקרטיה". הם מספקים לציבור מידע על הנעשה בזרועות הממשל השונות, חושפים שחיתויות ואי יעילות. מחשיפה זו ניזונים גם אנשי ציבור: חברי כנסת ושרים הנחשפים למידע על המתרחש במדינה. אמצעי הביקורת הבלתי פורמליים גורמים לפעילותם של אמצעי בקורת פורמליים. כך לדוגמא: פרשת הכספים הייחודיים לעמותות וגופים שונים במדינה נקבעה בבג"ץ כעבירה על החוק כפגיעה בעקרון השוויון. גם היועץ המשפטי לממשלה הוציא הנחיות שמטרתן למנוע חלוקת כספים ייחודיים ללא קביעת קריטריונים ברורים. בעקבות קביעות אלה ממשכה העיתונות לעקוב אחר חלוקת כספים ייחודיים, האם הם מחולקים על חשבון הציבור ועל פי כללי מנהל תקינים. המידע חיוני לציבור כדי שיוכל לגבש עמדה ביחס למדיניות הממשל. כך, תורמת התקשורת לעיצוב דעת קהל. הממשל זקוק לתמיכת האזרחים ומול חשיפה תקשורתית נאלץ לרסן את פעולותיו.
2. **דעת הקהל** הניזונה בעיקר מהתקשורת מובעת באמצעות הפגנות, שביתות, עצרות במטרה להפעיל לחץ על השלטון לשנות את מדיניותו. הממשלה מייחסת חשיבות לדעת הקהל ונוטה לעיתים להיכנע ללחציו. האזרח, אם כן, הוא בעל יכולת לבקר ולהשפיע על השלטון.

